

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

на засіданні кафедри практичної психології
протокол № 12 від «07» травня 2020 р.

Завідувач кафедри практичної психології

_____ проф. Митник О.Я.

«__» _____ 20__р

**ПРОГРАМА ДЕРЖАВНОГО КОМПЛЕКСНОГО
КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ**

Галузь знань – 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність – 053 Психологія (Практична психологія)

Ступінь – бакалавр

Київ – 2020

Рецензенти:

Панок В. Г., член-кор. НАПН України, доктор психологічних наук, професор, директор Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України, заслужений діяч науки і техніки України

Сафін О. Д., доктор психологічних наук, професор, професор кафедри практичної психології факультету педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Модуль I. Загальна психологія з практикумом

Тема 1. Предмет психології

Визначення психології як науки. Зміна і розширення предмета психології з давніх часів до наших днів, доповнення її теоріями і методами інших наук. Приклади явищ, які вивчає сучасна психологія, доступність і складність їх наукового пізнання. Система феноменів, що вивчаються сучасною психологією. Поділ психічних явищ на процеси, властивості та стани. Поведінка і діяльність як предмет психології. Поняття про психіку, її функції. Основні загальні та часткові поняття, за допомогою яких описуються явища, що вивчаються психологією.

Тема 2. Методи психології

Проблема метода дослідження та його значення для науки. Методологія і методи психологічних досліджень. Загальна характеристика психологічного дослідження, основні його етапи. Вимоги до проведення психологічного дослідження. Організаційні методи: лонгитюдний, порівняльний та комплексний. Емпіричні методи – спостереження та самоспостереження, їх пізнавальна роль, достоїнства та недоліки; експеримент та його види; тести; методи опитування; метод аналізу продуктів діяльності; психосемантичні методи. Методи інтерпретації та обробки отриманих даних.

Тема 3. Мозок і психіка

Будова і діяльність нервової системи. Рефлекторна діяльність мозку. Аналіз і синтез подразників, будова аналізаторів. Нервові процеси в корі великих півкуль головного мозку. Основні закономірності вищої нервової діяльності. Системність нервових процесів. Діяльність лівої і правої півкуль головного мозку. Розуміння психіки різними науковими теоріями. Рефлекторна природа психіки. Особливості психічного відображення. Розвиток психіки тварин. Виникнення психічного відображення. Розвиток нервової системи. Норми поведінки тварин. Відмінності психіки людини від психіки тварин. Біологічні передумови виникнення свідомості людини.

Тема 4. Свідомість людини як вища форма психічного відображення

Свідомість як форма відображення людиною дійсності. Структура свідомості. Значення та смисл як складові свідомості. Роль мовлення у функціонуванні людської свідомості. Самосвідомість особистості. Я-концепція та образ «Я». Самооцінка, її структура та основні параметри. Самооцінка та рівень домагань. Несвідоме, його прояв у психічних процесах, властивостях та станах людини.

Тема 5. Психологія особистості

Індивід, особистість та індивідуальність. Індивідуальні та особистісні якості людини. Основні параметри особистості: сталість, єдність та активність. Спрямованість особистості як домінуюча система мотивів. Установки та прагнення. Ідеали, переконання, світогляд особистості. Самоактуалізуюча

особистість. Структура особистості. Зрілість особистості, основні її критерії. Соціалізація особистості, основні її механізми.

Тема 6. Психологічна характеристика діяльності

Поняття про діяльність. Потреби як джерело активності особистості. Мотиви діяльності. Структура діяльності. Поняття про інтеріоризацію та екстеріоризацію. Дії, їх види та структура. Основні види діяльності особистості: гра, учіння, праця.

Тема 7. Спілкування. Мова і мовлення

Поняття про спілкування. Зміст спілкування. Засоби спілкування: мова, немовні засоби (жести, міміка, положення партнерів відносно один одного, зображення). Рівні спілкування: макрорівень, мегарівень, мікрорівень. Види спілкування: міжособове, особовогрупове, міжгрупове. Спілкування безпосереднє, опосередковане, тривале і короткотривале, закінчене і незакінчене. Міжособові взаємини в групах і колективах (ділові та особисті). Психологічна сумісність та її види. Конфлікт і міжособові стосунки. Структура спілкування: комунікативна, інтерактивна, перцептивна сторони. Механізми сприйняття людини людиною: ідентифікація, рефлексія, стереотипізація. Методи вивчення спілкування.

Поняття про мову і мовлення. Функції мовлення: означення, узагальнення, комунікації. Три сторони комунікації: інформаційна, виразна, волевияви. Форми мовлення: зовнішнє і внутрішнє. Види мовлення усне (діалогічне і монологічне), писемне мовлення, їх психологічна характеристика.

Тема 8. Група і колектив

Поняття про групу. Велика та мала група. Види малих груп. Структура малої групи. Позиція, статус, внутрішня установка та роль. Керівництво та лідерство в групі. Стили лідерства: авторитарний, демократичний та ліберальний. Колектив як група вищого рівня розвитку. Методи вивчення малих груп та колективів. Міжособові взаємини у групах та колективах. Несприятливі відносини в групі, джерела їх виникнення та негативні наслідки. Типи міжособових конфліктів та способи їх розв'язання. Соціометрична картина внутрішньогрупових взаємодій. Особливості впливу групи на особистість – позитивний та негативний. Явище конформізму. Інтимні міжособові стосунки: дружба, ворожість, любов.

Тема 9. Здібності

Поняття про здібності. Здібності та діяльність. Різниця між здібностями, знаннями, уміннями та навичками. Кількісна та якісна характеристика здібностей. Структура здібностей. Загальні та спеціальні здібності. Спеціальні здібності вчителів, психологів. Взаємозв'язок та взаємна компенсація різних здібностей. Здібності та успішність діяльності. Поняття обдарованості. Психологічна характеристика обдарованої дитини. Здібності та задатки.

Тема 10. Темперамент

Загальна характеристика темпераменту. Історія становлення типології темпераментів. Тип вищої нервової діяльності як фізіологічна основа

темпераменту. Психологічна характеристика темпераменту. Психічні якості, що характеризують темперамент. Типологія темпераментів: сангвінічний, холеричний, флегматичний, меланхолійний. Позитивні та негативні сторони кожного типу темпераменту. Поняття індивідуального стилю діяльності. Зв'язок темпераменту та індивідуального стилю діяльності.

Тема 11. Характер

Загальне поняття про характер. Характер як система найбільш стійких рис особистості, що проявляють себе в різних видах діяльності, спілкування та взаємодія людини з навколишнім світом. Характер та темперамент людини. Структура характеру. Риси характеру та закономірні зв'язки між ними. Різні підходи до типології характерів. Акцентуйовані типи характерів за К.Леонгардом. Система акцентуйованих характерів підлітків за А.Е.Лічко. Соціальні типи характерів за Е.Фроммом. Характер та особистість. Місце характеру в загальній структурі особистості. Характер та захисні механізми. Характер та воля людини. Характер та мотивація поведінки.

Тема 12. Увага

Поняття про увагу. Значення уваги в житті людини. Психологічні теорії уваги. Функції уваги: активізація, забезпечення вибіркової пізнавальних процесів. Види уваги: довільна, мимовільна, післядовільна, зовнішня, внутрішня, індивідуальна, групова, колективна. Властивості уваги: вибірковість, зосередженість, сталість, обсяг, розподіл, переключення.

Тема 13. Уява

Поняття про уяву, її відмінність від образів пам'яті та сприймання. Роль уяви у житті людини. Основні функції уяви: активізація наочно-образного мислення, управління емоційно-потребовими станами, довільна регуляція пізнавальних процесів, створення та реалізація внутрішнього плану дій, програмування поведінки, управління фізіологічними станами. Аналітико-синтетичний характер процесів уяви. Способи створення образів уяви: аглютинація, гіперболізація, схематизація, типізація, акцентування. Види уяви: активна, пасивна, репродуктивна, творча – їх особливості. Взаємозв'язок уяви з органічними процесами. Роль фантазії в ігровій діяльності дитини та творчій діяльності дорослого.

Тема 14. Відчуття

Поняття про відчуття. Значення відчуттів в житті людини. Аналізатори як органи відчуттів, їх будова та функції. Класифікація відчуттів – екстероцептивні, інтероцептивні, пропріоцептивні відчуття. Загальні властивості відчуттів. Чутливість та її вимір. Абсолютний та відносний поріг відчуттів. Адаптація та сенсibiliзація органів чуття. Синестезія.

Тема 15. Сприймання

Поняття про сприймання, відмінність сприймання від відчуттів, їх взаємозв'язок. Основні властивості сприймання: предметність, константність,

цілісність, структурність. Фігура та фон сприймання. Спрямованість особистості та сприймання, аперцепція. Класифікація та види сприймання. Ілюзії зорового сприймання. Сприймання простору, руху та часу.

Тема 16. Пам'ять

Поняття про пам'ять. Значення пам'яті в житті та діяльності людини. Види пам'яті та принципи їх класифікації. Образна, рухова, емоційна та словесно-логічна пам'ять. Довільна та мимовільна пам'ять. Особливості короткотривалої пам'яті, її обсяг та механізми. Смыслова організація довготривалої пам'яті. Неусвідомлюваний характер довготривалої пам'яті. Процеси пам'яті та їх характеристика: запам'ятовування, відтворення, забування, збереження. Умови успішного збереження матеріалу у пам'яті. Тимчасове забування та його причини. Методи вивчення пам'яті. Уявлення пам'яті. Індивідуальні особливості і типи пам'яті.

Тема 17. Мислення

Поняття про мислення як вищу форму пізнавальної діяльності. Мислення як узагальнене та опосередковане відображення дійсності. Характеристика розумових дій. Розумові операції: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, абстракція. Логічні форми мислення – судження та умовиводи, їх види. Поняття, види понять. Мислення як процес постановки та розв'язання теоретичних і практичних задач. Мислення і розуміння. Мислення і мовлення. Значення слова як одиниці мислення і мовлення. Зв'язок мислення і мовлення. Види мислення: наочно-дійове, наочно-образне та понятійне. Індивідуальні особливості мислення. Теорії мислення.

Тема 18. Психологія емоцій

Поняття про емоції та почуття. Значення емоцій та почуттів в житті людини. Основні функції емоцій: комунікативна, регулятивна, сигнальна, мотиваційна, оцінювальна, стимулююча, захисна. Види емоцій. Форми переживання почуттів – емоції, настрої, афект, пристрасті. Експресія емоцій. Параметри, за якими оцінюються емоційні процеси та стани: інтенсивність, тривалість, глибина, усвідомленість, умови виникнення та зникнення, дія на організм, направленість, спосіб вираження. Емоції та особистість. Вищі почуття: моральні, інтелектуальні, естетичні.

Тема 19. Воля

Поняття про волю, її значення в житті людини, в організації та регуляції діяльності. Підходи і тенденції розвитку уявлень про волю. Вольова регуляція поведінки. Характеристика вольової дії. Структура простої та складної вольової дії. Локалізація контролю. Вольові якості особистості – цілеспрямованість, наполегливість, витримка, рішучість, сміливість, впевненість, дисциплінованість, принциповість, ініціативність.

Рекомендована література

1. Варій М.Й. Загальна психологія.: підр. [для студ. вищ. навч. закл.] / М.Й. Варій - 3-тє вид. – К.: Цент учбової літератури, 2009.
2. Введение в психологию / Под ред. А.В. Петровского. – М., 1996.
3. Волошина В. В. Загальна психологія : практикум : навч. посібник / Волошина В. В., Долинська Л. В., Ставицька С. О., Темрук О. В. – К. : Каравела, 2005.
4. Гиппенрейтер Ю. Б. Введение в общую психологию. — М.: ЧеРо, “Юрайт”, 2001.
5. Годфруа Ж. Что такое психология: в 2-х т / Годфруа Ж. – М. : Мир, 1992.
6. Дрозденко К.С. Загальна психологія в таблицях і схемах: Навч. посібник. – К.: ВД „Професіонал”, 2004.
7. Дубравська Д. М. Основи психології: Навчальний посібник. / Д. М. Дубравська.– Львів: Світ, 2001.
8. Загальна психологія / За загальною редакцією академіка С. Д. Максименка. Підручник. - 2-ге вид., переробл. і доп. – Вінниця: Нова Книга, 2004.
9. Загальна психологія: курс лекцій / О.В. Скрипченко, І.С. Булах, Л.В. Долинська [та ін.]; М-во освіти України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – Київ: НПУ, 1997.
10. Загальна психологія: підручник для студ. вищ. навч. закладів /О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук [та ін.]. – К. : Каравела, 2012.
11. Загальна психологія: хрестоматія: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів / упоряд. О.В. Скрипченко, І.С. Булах, Л.В. Долинська [та ін.]. – К.: Каравела, 2008.
12. Козляковський П.А. Загальна психологія: підручник / П.А. Козляковський. - 3-є вид., доп. і перероб. – Миколаїв: Дизайн і поліграфія, 2005.
13. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К., 1989.
14. М’ясоїд П.А. Загальна психологія. – К.: Вища школа, 2000.
15. Маклаков А.Г. Общая психология: Учебник для вузов. – СПб.: Питер, 2004.
16. Максименко С. Д. Загальна психологія. — Вінниця: Нова книга, 2004.
17. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія. – К.: МАУП, 2001.
18. Мудрик А. Б. Загальна психологія : навч-метод. матеріали до курсу/ Алла Богданівна Мудрик. – Луцьк : Вежа–Друк, 2013.
19. Немов Р. С. Психология: Учебник для студентов высших педагогических учебных заведений: в 3 книгах. – 4-е изд. – Кн. 1: Общие основы психологии. – Москва: Гуманист. изд. центр ВЛАДОС, 2003.
20. Основи загальної психології / За ред. С.Д. Максименко. – К.: МО України, 1998.
21. Основи психології / За ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. – К., 1995.
22. Основи психології: Підручник / За заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. – 4-е вид., стереотип. – К.: Либідь, 1999.

23. Партико Т. Б. Загальна психологія. Академічний курс: Підручник. – К.: Видавничий дім "Ін Юре", 2008.
24. Практикум по общей психологии / Под ред. Щербакова А.И. – М., 1990.
25. Приходько Ю.О., Юрченко В.І. Психологічний словник-довідник: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2012.
26. Психология: Словарь / Под ред. А. В. Петровского и М. Г. Ярошевского. – М., 1990.
27. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. – Санкт-Петербург, 1999.
28. Русинка І. І. Психологія : навч. посібник. / Русинка І. І. – К. : Знання, 2007.
29. Сабуров А. С. Психология : курс лекцій / Сабуров А. С. – К. : Лекс, 1996.
30. Столярченко Л.Д. Основы психологии (для студентов вузов). – Ростов-на-Дону, 1997.
31. Цимбалюк І. М. Психологія / Цимбалюк І. М. – К. : Професіонал, 2004.
32. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. – Х.: Прапор, 2005.

Модуль 2. Вікова психологія

Тема 1. Вікова психологія

як галузь психологічної науки

Предмет психології розвитку та вікової психології. Теоретичні та практичні завдання психології розвитку та вікової психології. Основні напрями та сучасний стан розробки проблем психології розвитку та вікової психології в Україні і за рубежом.

Основні розділи вікової психології. Зв'язок психології розвитку та вікової психології з іншими науками про людину. Методи психології розвитку та вікової психології, класифікація методів, особливості емпіричних методів психології розвитку та вікової психології, специфіка їх застосування при досліджуванні психічного розвитку дітей.

Тема 2. Психічний розвиток та навчання

Поняття про психічний розвиток дитини. Внутрішні і зовнішні умови психічного розвитку, їх взаємозв'язок. Соціальне середовище як умова і джерело психічного розвитку і формування особистості дитини. Рушійні сили психічного розвитку. Внутрішні умови (спадковість, вроджені передумови та дозрівання нервової системи) як природна основа психічного розвитку дитини.

Закономірності психічного розвитку. Поняття про сензитивні періоди розвитку. Діяльність як фактор психічного розвитку індивіда і формування особистості. Психічна активність дитини як необхідна умова її розвитку.

Діалектичний взаємозв'язок навчання, виховання та психічного розвитку. Провідна роль навчання в психічному розвитку дитини. Поняття про рівень актуального розвитку та про зону найближчого розвитку. Прийоми вивчення зони найближчого розвитку.

Тема 3. Теорії психічного розвитку

Біогенетичні підходи до дослідження психіки дитини. Концепції рекапітуляції (Ст. Холл). Нормативний підхід до дослідження психічного розвитку (А. Гезелл, Л. Термен).

Теорія тріступеневого розвитку: інстинкт, навічіння, інтелект (К.Бюлер). Теорія конвергенції (В.Штерн).

Психоаналітичні теорії дитячого розвитку. Динамічна концепція сексуального розвитку З. Фрейда. Епігенетична теорія розвитку особистості Е. Еріксона.

Теорія соціального навічіння – Н. Міллер, Дж. Доллард. Соціалізація як засвоєння норм суспільства. Дослідження наслідування за умови наявності підкріплення чи відсутності підкріплення.

Концепція Р. Сірса. Вивчення зовнішньої поведінки дитини. Три фази розвитку дитини: фаза рудиментарної поведінки; фаза первинних мотиваційних систем; фаза вторинних мотиваційних систем. Їх характеристика. Психологічна залежність як центральний компонент навічіння. Розвиток взаємних очікувань. Модифікація відносин дитини з дорослим. Ідентифікація з батьками. Форми залежної поведінки.

Теорія соціального навічіння (Б. Скіннер). Підкріплення як основне поняття теорії. Позитивне підкріплення. Негативне підкріплення. Критика теорії сучасниками.

Соціально-когнітивна теорія (А. Бандура). Навічіння через наслідування вчинків другої людини. Експерименти щодо дитячої агресивності. Роль когнітивних процесів у формуванні поведінки дитини на основі наслідування.

Аналіз структури соціального оточення (У. Бронфенбреннер). Роль сім'ї у дитячому розвитку. "Вікова сегрегація". Причина відчуження у дезорганізації сім'ї, в стилі життя суспільства. Симптоми відчуження. Теорія інтелектуального розвитку Ж. Піаже.

Тема 4. Проблема періодизації психічного розвитку

Критерії періодизації вікового розвитку. Л. С. Виготський про стадії розвитку. Закономірності процесу інтеріоризації в онтогенезі. Інтерпсихічні та інтрапсихічні функції. Середовище як джерело розвитку вищих психічних функцій.

Закони психічного розвитку дитини. Поняття про психологічний вік. Стабільні періоди і кризи. Психологічна структура і динаміка віку. Соціальна ситуація розвитку. Положення про провідний вид діяльності у психічному розвитку. Основні психічні новоутворення віку.

Періодизація психічного розвитку за Д. Б. Ельконіним.

Періоди розвитку дорослої людини.

Тема 5. Психологія дітей-немовлят

Криза новонародженості. Психологічна характеристика новонародженої дитини. Психологічний розвиток дитини у фазі новонародженості. Безумовні рефлексії і перші умовні рефлексії дитини. Розвиток форм спілкування.

Комплекс поживлення як перша соціальна реакція.

Соціальна ситуація розвитку. Провідний вид діяльності – безпосередньо-емоційне спілкування. Емоційна депривація. Характеристика синдрому шпитальності. Психічний розвиток дитини немовлячого віку. Розвиток розуміння мови. Прийоми стимулювання мовленнєвого розвитку дитини. Опанування рухами і їх роль в психічному розвитку дитини. Особливості перших маніпуляцій. Основні досягнення дитини першого року життя.

Криза першого року життя.

Тема 6. Психічний розвиток дитини раннього віку

Анатомо-фізіологічні особливості дитини раннього віку. Соціальна ситуація розвитку дитини раннього віку. Предметні дії як форма пізнавальної діяльності дитини. Збагачення активного і пасивного словника. Опанування узагальненими значеннями слів. Наслідування та його роль у розвитку дитини. Формування перших навичок і звичок поведінки у дітей раннього віку.

Криза 3-х років.

Тема 7. Розвиток дошкільного дитинства

Загальна характеристика розвитку дошкільника. Провідна діяльність дитини дошкільного віку. Гра, її види, форми і розвиток у дошкільному віці. Елементи праці і навчання в діяльності дошкільника, їх роль в психічному розвитку дитини. Новоутворення психічного розвитку дитини дошкільного віку.

Розвиток сенсомоторики в дошкільному віці. Особливості уваги і пам'яті, розвиток ранніх форм практичного мислення. Опанування пасивним та активним словником. Розвиток мови. Опанування першими поняттями, судженнями і умовиводами. Практичне засвоєння граматичної будови мови.

Особливості емоційних і вольових виявів і розвиток їх у дітей. Домінуючі мотиви поведінки. Формування деяких рис характеру і здібностей. Вияв індивідуальних психологічних особливостей дітей дошкільного віку, значення їх у формуванні особистості. Новоутворення психічного розвитку дитини дошкільного віку.

Криза 6-7-ми років життя, її симптоматика. Готовність дошкільника до шкільного навчання.

Тема 8. Психосоціальний та когнітивний розвиток дітей молодшого шкільного віку

Загальна характеристика розвитку молодшого школяра. Соціальна ситуація розвитку молодшого школяра. Навчальна діяльність як провідна, її структура. Новоутворення молодшого шкільного віку.

Розвиток самосвідомості молодшого школяра. Розвиток спонукальної сфери молодшого школяра. Особливості пізнавальної сфери молодшого школяра.

Розвиток сприймання молодшого школяра. Особливості уваги молодшого школяра. Неуважність і її причини. Особливості пам'яті молодшого школяра. Розвиток уяви молодшого школяра. Особливості мислення дітей молодшого шкільного віку. Особливості й розвиток усної та писемної мови молодшого школяра.

Індивідуальні особливості психічного розвитку молодшого школяра і психологічні основи індивідуального підходу в навчально-виховній роботі.

Тема 9. Особливості психічного розвитку підлітка

Загальна характеристика психічного і особистісного розвитку підлітка. Соціальна ситуація розвитку підлітка. Проблема провідної діяльності в підлітковому віці. Психологічні новоутворення підліткового віку. Розвиток відчуттів, сприймання в процесі навчальної і пізнавальної роботи. Особливості уваги і умови її розвитку. Розвиток розумової діяльності і спеціального логічного мислення. Розвиток мови підлітків. Уява і творчість підлітка в різних видах його діяльності.

Особливості мотивів поведінки підлітка: інтерес до світоглядних питань, прагнення до самостійності, вимогливість і критичність в оцінці поведінки інших. Розвиток самосвідомості у підлітковому віці. Акцентуації в характері підлітків. Криза підліткового віку.

Тема 10. Психологія ранньої і зрілої юності

Загальна характеристика раннього юнацького віку. Соціальна ситуація розвитку старшокласника. Проблема провідної діяльності в юнацькому віці. Новоутворення раннього юнацького віку. Особливості спілкування у ранній юності.

Розвиток пізнавальної сфери у ранній юності. Характерні особливості мислення старшокласників. Розвиток мовлення старшокласників. Розвиток сприймання, пам'яті, уваги старшокласників. Розвиток наукової, технічної і художньої уяви. Виховання творчості.

Самовизначення та самовиховання в юнацькому віці. Формування переконань та ідеалів. Розвиток естетичних почуттів. Товаришування і дружба в юнацькому віці. Розвиток самосвідомості. Професійна спрямованість, підготовка до вибору професії. Показники соціально-психологічної готовності випускника школи до самостійного життя.

Загальні особливості зрілої юності. Соціальна ситуація розвитку в період зрілої юності. Розвиток самосвідомості в зрілому юнацькому віці. Дружба в зрілому юнацькому віці.

Тема 11. Рання дорослість

Загальна характеристика періоду ранньої дорослості. Психосоціальний розвиток молодих людей. Особливості розвитку самосвідомості у ранньому дорослому віці. Розвиток пізнавальних процесів. Особливості спонукальної сфери у ранньому дорослому віці. Особливості емоційно-вольової сфери у ранньому

дорослому віці. Кризи віку ранньої дорослості. Основні фактори формування особистості молодих людей.

Тема 12. Середня дорослість

Загальна характеристика періоду середньої дорослості. Збереження і зміни фізичних можливостей у зрілому віці. Психосоціальний розвиток людей зрілого віку. Когнітивні зміни в зрілості. “Згорання на роботі”, досягнення вершини професійної і суспільної кар’єри. Зміни в розвитку особистості. Розвиток психічних процесів в зрілому віці Досягнення генеративності. Криза середини життя. Синдром “покинутого гнізда”. Небезпека емоційної стагнації.

Тема 13. Пізня дорослість

Загальна характеристика старості. Морфо-функціональні зміни в період геронтогенезу. Психологічні причини хвороб. Психосоціальний розвиток людей похилого віку. Когнітивні зміни в процесі старіння. Властивості мудрості. Особистість і старіння. Спосіб життя похилих людей: можливості вибору. Криза “Я – інтеграції”.

Рекомендована література

1. Венгер Л.А., Мухина В.С. Психология. - М.: Просвещение, 2002.
2. Вікова та педагогічна психологія /За ред. О.В.Скрипченко, Л.В.Долинської, З.В.Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001.
3. Вікова психологія: навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів / К.В. Дубініна. – Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. – 176 с.
4. Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів / О. В. Скрипченко та ін. - 2-ге вид., доп. - Київ : Каравела, 2007.
5. Выготский Л.С. Вопросы детской психологии. - СПб, 2003.
6. Выготский Л.С. Собрание сочинений в 6 т. – М.: Педагогика, 1982.
7. Гамезо М.В., Герасимова В.С., Горелова Г.Г., Орлова Л.М. Возрастная психология: личность от молодости до старости – М., 1999.
8. Грэйс Крайг. Психология развития – Санкт-Петербург: Питер, 2001.
9. Дубровина И.В., Лисина М.И. Возрастные особенности психического развития детей. - М.: Просвещение, 2002.
10. Заброцький М. М. Вікова психологія. — К.: МАУП, 1998.
11. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения в 2-х т. – М.: Педагогика, 1983.
12. Люблинская А.А. Очерки психического развития ребенка: Ранний и дошкольный возраст /Люблинская А.А. - М.: Владос, 1996.
13. Мухіна В.С. Вікова психологія: феноменологія розвитку, дитинство, отрочество: Підручник для студ. вузів. - М.: Видавничий центр «Академія», 2007.
14. Немов Р.С. Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001.

15. Обухова Л.В. Возрастная психология. – М.: Педагогическое общество России, 2000.
16. Психология детства. // Под редакцией А.А. Реана. – СПб.: Питер, 2003.
17. Савчин М. В. Вікова психологія: Навчальний посібник. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – К.: Академвидав, 2005.
18. Савчин М. В. Вікова психологія: навч. посіб. – 2-е вид., стереотип. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. - К.: Академвидав, 2009.
19. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Психология развития человека. - М.: Школьная пресса, 2001.
20. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды – М.: Педагогика, 1989.
21. Хрестоматія з дитячої психології: навчально-методичний посібник / укладачі Ю.О. Приходько, І.О. Лапченко та інші. – Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2017 – 320 с.

Модуль 3. Педагогічна психологія

Тема 1. Науково-теоретичні засади педагогічної психології як науки

Предмет, завдання та сучасний стан розвитку педагогічної психології як науки. Структура педагогічної психології. Зв'язок педагогічної психології з іншими науками. Методи дослідження у педагогічній психології. Понятійно-категоріальний апарат педагогічної психології.

Тема 2. Учіння як процес і як діяльність

Психологічні особливості та загальні закономірності процесу учіння. Співвідношення процесів учіння та навчання. Поняття «научіння». Учіння як процес і як діяльність. Поняття «учбова діяльність». Психологічні особливості процесу засвоєння знань, умінь і навичок. Теорії учіння. Структурні компоненти учіння та учбової діяльності.

Навчальність як характеристика суб'єкту учбової діяльності. Віковий та індивідуальний підхід в учінні. Самостійна робота як вища форма учбової діяльності. Показники вміння вчитися. Характеристика психологічних причин успішності та неуспішності в учінні. Засоби активації навчальної діяльності школярів у вирішенні психолого-педагогічних причин неуспішності.

Тема 3. Психологія навчання та виховання

Поняття про навчання та його психологічні механізми. Форми навчання. Теорії навчання. Психологічні основи змісту навчання. Психологічні особливості контролю у навчальній діяльності. Психологічний аналіз уроку. Психологія педагогічного оцінювання. Працездатність та втомлюваність у навчальній діяльності.

Виховання як процес формування цілісної особистості. Предмет, завдання та принципи психології виховання. Теорії виховання. Формування гуманної особистості як мета виховання. Психологічний аналіз вчинку у психології виховання. Критерії та показники вихованості.

Характеристика виховних впливів у формуванні моральних якостей особистості. Основні принципи організації виховного впливу. Психологічні умови ефективності методів виховання. Психологічні особливості виховання дітей з асоціальною поведінкою. Перевиховання: суть, функції, етапи, принципи. *Самовиховання: суть, умови, етапи, прийоми.*

Тема 4. Психологія педагога та педагогічної діяльності

Загальна характеристика педагогічної діяльності. Готовність до педагогічної діяльності, її структурні компоненти. Механізми формування готовності до професійної діяльності. Індивідуальний стиль діяльності педагога. Професійні деформації у професійній діяльності педагога. Синдром професійного вигорання, чинники його розвитку та шляхи попередження, подолання.

Поняття педагогічна та комунікативна культура вчителя. Специфіка педагогічного спілкування. Стилі спілкування та моделі негативної комунікативної взаємодії системи «вчитель-учень». Бар'єри педагогічного спілкування та шляхи їх подолання.

Рекомендована література

1. Богдан Ж. Б. Теоретико-методологічний аналіз стилю педагогічної діяльності / Ж. Б. Богдан // Теорія і практика управління соціальними системами : філософія, психологія, педагогіка, соціологія. — 2009. — № 1. — С. 62–6.
2. Бочелюк В. Й. Педагогічна психологія. Навчальний посібник. / Бочелюк В. Й., Зарицка В.В. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 248 с.
3. Вершловский С. Г. Личность, семья, школа (проблемы социализации учащихся). / С. Г. Вершловский, И. Димура, Н. В. Зубрицкая – СПб.: Речь, 1996. – 220с.
4. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посібник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська та ін. – К.: Просвіта, 2001 (2005).
5. Власова О.І. Педагогічна психологія: Навчальний посібник / О.І. Власова. – К.: Либідь, 2005. – 400 с.
6. Возрастная и педагогическая психология. Тексты / М.: Изд-во МГУ, 1992.
7. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація. Навчальний посібник./ Волкова Н.П. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 256 с.
8. Выготский Л. С. Детская психология / Л. С. Выготский // Собр. соч.: В 6 т. – М. : Педагогика. – 1989. – Т. 4. – 432 .
9. Выготский Л.С. Диагностика развития и педологическая клиника трудного детства / Выготский Л.С. // Собр. соч. в 6-и тт. – М., 1983. – Т.5.
10. Выготский Л.С. Педагогическая психология. / Выготский Л.С. – М.: Педагогика, 1991.

11. Галузинский В.М. Индивидуальный подход в воспитании учащихся. / В.М. Галузинский. – К.: Рад. школа, 1982.
12. Зимняя И.А. Педагогическая психология / И.А. Зимняя. – М.: Логос, 2001.
13. Зміст і сутність педагогічної діяльності : навч. посіб. / [О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов, С. М. Пазиніч та ін.] ; Нац. техн. ун-т. «Харківський політехнічний ін-т». — Х. : НТУ «ХП», 2007. — 228 с.
14. Лисянська Т.М. Педагогічна психологія: практикум / Т.М. Лисянська. – К.: Каравела, 2009. – 224 с.
15. Лишин О.В. Педагогическая психология воспитания. / О.В. Лишин. – М., 1997.
16. Мандель Б. Педагогическая психология: ответы на трудные вопросы / Б.Мандель - М.: Феникс, 2007.
17. Мандель Б. Справочные материалы по педагогической психологии. / Б. Мандель. – М.: Феникс, 2008.
18. Митина Л. М. Интеллектуальная гибкость учителя: психологическое содержание, диагностика, коррекция : учеб. пособие / Л. М. Митина, Н. С. Ефимова. — М. : Флинта, 2003. — 144 с. 21.
19. Немов Р.С. Психология. Кн.2. Психология образования./ Немов Р.С. – Москва: Владос, 2000 (1995, 1998).
20. Новиков А. М. Методология учебной деятельности : монография / А. М. Новиков ; Рос. акад. образования, Ассоц. «Профессиональное образование». — М. : Эгвес, 2005. — 176 с.30.
21. Педагогическая психология: Хрестоматия / Составители: Карандашев В.Н., Носова Н.В., Щепелина О.Н. – СПб.: Питер, 2006.
22. Педагогічна психологія: Навч. посібник / За ред. Л.М. Проколієнко і Д.Ф. Ніколенка. – К.: Вища школа, 1991.
23. Педагогічна психологія: практикум / Ніжин: НДУ, 2009. – 225 с.
24. Приходько Ю. О. Нариси становлення та розвитку дитячої психології: Навч. посібник. / Приходько Ю. О. – К.: НПУ, 1999.
25. Психология педагогического взаимодействия. Учеб. пособие / Под ред. Я.Л.Коломинского. – СПб: Речь, 2007. – 240 с.
26. Реан А.А. Социальная педагогическая психология. / А. А. Реан, Я. Л. Коломинский. – СПб.: Питер, 2000.
27. Рувинский Л.И. Психология самовоспитания./ Л. И. Рувинский, А.Е. Соловьёв. – М., 1982.
28. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності : навч. посіб. / В. А. Семиченко. — К. : Вища школа, 2004. — 335 с.
29. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология: Учебник./ Н.Ф. Талызина. – М.: Академия, 1999 (1998).
30. Якунин В.А. Педагогическая психология: Учебн. пособие. / В.А. Якунин. – СПб.: Изд-во Михайлова: Полиус, 1998.

Модуль 4. Соціальна психологія

Тема 1. Предмет, завдання та структура соціальної психології

Сутність поняття «соціальна психологія». Предмет соціальної психології. Проблематика та основні напрямки досліджень соціальної психології. Завдання соціальної психології. Функції соціальної психології. Структура соціальної психології. Базові категорії соціальної психології. Сфери застосування соціально-психологічних знань. Взаємозв'язок соціальної психології з іншими галузями знань. Проблеми і перспективи розвитку соціальної психології.

Тема 2. Становлення та історія розвитку соціальної психології як науки

Періодизація історії соціально-психологічної науки. Осмислення соціально-психологічних явищ у системі соціогуманітарного знання. Описовий період розвитку соціальної психології.

Розвиток соціальної психології як експериментальної науки з вивчення феномену соціальної фасилітації та соціальної інгібіції. Соціальна психологія в дореволюційній Росії.

Біхевіоризм і необіхевіоризм та їхній вплив на розвиток соціально-психологічних знань. Гештальтпсихологія і теорія "поля" К. Левіна, польова та вольова поведінка особистості. Внесок К. Левіна в розвиток досліджень малих груп. Когнітивний напрям у психології особистості, дослідження Дж. Роттера та Дж. Келлі. Теорія "когнітивного Дисонансу" Л. Фестінгера. "Гуманістична психологія" як соціальний рух та теоретична перспектива (Г. Оллпорт, Г. Мюррей, Г. Мерфі, Дж. Келлі, Р. Мей, А. Маслоу та ін.). Розвиток європейської соціальної психології. Теорія соціальних уявлень С. Московічі.

Витоки української соціально-психологічної думки. Психолінгвістична концепція О. Потебні. Соціопсихологічна концепція М. Михайловського.

Тема 3. Методологія та методи дослідження соціальної психології

Поняття методології наукового дослідження, її багаторівневий характер. Характеристика деяких загальнонаукових принципів у їхньому переломленні до соціальної психології (системності, формалізації, математизації).

Надійність соціально-психологічного дослідження і її основні характеристики. Репрезентативність соціально-психологічного дослідження. Класифікація методів соціально-психологічного дослідження та їх суттєві особливості.

Характеристика методів вивчення соціально-психологічної реальності. Спеціалізовані соціально-психологічні методи. Соціально-психологічний експеримент. Лабораторний експеримент. Тестування і тестові методики. Метод соціометричних вимірювань. Контент-аналіз і вивчення документів.

Тема 4. Спілкування як соціально-психологічний феномен

Поняття спілкування у соціальній психології. Загальна характеристика спілкування. Спілкування у структурі соціальних і міжособистісних стосунків. Розвиток спілкування в онтогенезі.

Функції спілкування. Структура спілкування. Види спілкування. Форми спілкування: бесіда, нарада, переговори, збори, публічний виступ. Рівні спілкування: макрорівень, мезарівень, мікрорівень. Типи спілкування: менторський, інформативний, конфронтаційний, «натхненне спілкування». Особливості спілкування у сучасному світі.

Тема 5. Соціальна комунікація та міжособистісна взаємодія

Соціальна комунікація як структурна складова спілкування. Поняття комунікації. Види комунікації. Засоби комунікації. Психологічні особливості вербальної та невербальної комунікації. Суб'єктивні канали сприйняття та передача інформації. Комунікативні бар'єри та їх подолання.

Загальна характеристика міжособистісної взаємодії. Поняття соціальної інтеракції. Структура інтеракції. Типи та стратегії міжособистісної взаємодії (інтеракції). Потреба людини в міжособистісних контактах та взаємодії.

Соціальне і міжособистісне пізнання. Поняття соціальної перцепції. Роль соціальної перцепції у процесі взаєморозуміння. Механізми соціальної перцепції. Атрибуція та помилки атрибуції. Деформації соціальної перцепції.

Психологія впливу. Способи і механізми впливу у процесі спілкування. Реакція зараження. Паніка. Навіювання. Наслідування. Мода та чутки як соціально-психологічні феномени.

Тема 6. Конфлікт як соціально-психологічне явище

Деструктивна та конфліктна взаємодія. Причини та ознаки утрудненого спілкування. Поняття конфлікту. Види конфліктів. Причини конфліктів. Структура конфлікту. Фази та динаміка конфлікту. Стратегії конфліктної взаємодії. Управління конфліктом. Методи розв'язання конфлікту. Профілактика конфліктів.

Тема 7. Особистість як соціально-психологічний феномен.

Соціалізація особистості

Поняття особистості. Специфіка постановки проблеми особистості в соціальній психології. Соціально-психологічна природа особистості. Взаємозв'язок соціального та індивідуального в особистості. Біологічні та соціальні чинники розвитку особистості. Соціально-психологічна структура особистості. Соціально-психологічний тип особистості. Соціальна зрілість особистості.

Поняття соціалізації особистості. Огляд теоретичних концепцій соціалізації особистості. Етапи соціалізації особистості. Вікові особливості соціалізації особистості. Функції соціалізації. Форми соціалізації. Сфери та інститути соціалізації. Механізми соціалізації. Засоби соціалізації особистості. Моделі

соціалізації особистості. Особливості соціалізації особистості в сучасних умовах. Проблема асоціалізації та соціальної дезадаптації особистості.

Тема 8. Особистість у структурі суспільних відносин

Соціальний статус як показник становища особистості у суспільстві. Соціальна позиція та її вплив на поведінку особистості. Установка як елемент соціальної позиції. Поняття соціальної установки. Структура соціальної установки. Функції соціальної установки в регуляції соціальної поведінки особистості.

Поняття соціальної ролі та соціальної функції особистості. Роль як реалізація статусу і позиції особистості. Види соціальних ролей. Структура соціальної ролі.

Поняття просоціальної поведінки особистості. Соціально-нормативна регуляція поведінки особистості. Альтруїзм як форма просоціальної поведінки. Теорії альтруїзму. Зовнішні (ситуативні) та внутрішні (індивідуально-психологічні) чинники альтруїстичної поведінки.

Проблема асоціальної поведінки. Причини та форми асоціальної поведінки. Соціальна напруженість. Агресивна поведінка. Теорії агресії. Чинники агресивної поведінки. Психологічні методи профілактики та корекції агресивної поведінки.

Тема 9. Група як соціально-психологічний феномен. Психологія великих груп та стихійних спільностей

Поняття соціальної групи. Ознаки та психологічні характеристики групи. Функції групи: соціалізація, інструментальна, експресивна, підтримуюча та ін. Класифікація груп. Психологічні характеристики великих соціальних груп та спільностей. Структура психології соціальних груп.

Класифікація великих груп. Психологічні особливості організованих соціальних груп та неорганізованих спільностей. Масові соціально-психологічні явища.

Психологія етнічних груп. Поняття етнічної групи. Етнопсихологічні категорії: етнос, національний характер, національна свідомість, національна самосвідомість, менталітет, національні стереотипи, етноцетризм. Психологічні особливості українського національного характеру.

Тема 10. Психологія малих соціальних груп. Динамічні процеси у малих соціальних групах

Поняття малої соціальної групи. Історія дослідження малих соціальних груп. Класифікація малих соціальних груп. Теоретичні підходи до дослідження груп у зарубіжній та вітчизняній психології. Структура малої соціальної групи.

Поняття про групову динаміку. Процеси групової динаміки. Утворення і розвиток малої соціальної групи. Основні стадії групоутворення. Групова згуртованість. Механізми формування групової згуртованості. Групова (міжособистісна) сумісність. Групові норми та нормативна поведінка. Проблема прийняття групового рішення. Феномен групового впливу. Види групового

впливу на особистість. Групова більшість та групова меншість. Внутрішньо-групові конфлікти.

Психологія міжгрупових відносин. Міжгрупове сприйняття. Міжгрупові конфлікти.

Тема 11. Лідерство та керівництво як форми управління соціальних груп Проблема управління соціальних груп

Поняття про лідерство та керівництво як персоніфіковані форми управління соціальних груп. Теорії походження лідерства і керівництва. Лідерство та керівництво: єдність і розходження. Функції керівника.

Стиль керівництва і проблеми ефективності групової діяльності. Характеристика стилів керівництва. Моделі типології лідерства. Індивідуально-психологічні характеристики керівника як чинник ефективного управління. Здібності керівника.

Рекомендована література

1. Актуальные проблемы социальной психологии.— Ч.2.— Кострома, 1986.
2. Альбуханова-Славская К. А. Социальное мышление личности: проблемы и стратегии исследования // Психологический журнал.— 1994.— №4.— С.39-55.
3. Ануфриева Н. М., Зелинская Т. Н., Зелинский Н. Е. Социальная психология: Курс лекций,—3-е изд., перераб. и доп.— К.: МАУП, 2000.— 136с.
4. Бодалев А. А. Личность в общении.- М.: Педагогика, 1983,- 272с.
5. Буржуазная социология на исходе XX века: Критика новейших тенденций — М.: Наука, 1986.
6. Введение в практическую социальную психологию / Под ред. Жукова Ю. М., Петровской Л. А., Соловьевой О. В.— М., 1996.
7. Генетические проблемы социальной психологии / Под ред. Коломинского Я. Л., Лисиной М. И.- Минск: Изд-во БГУ, 1985.- 208с.
8. Донцов А. И. Психология коллектива: Методологические проблемы исследования, М. Изд-во МГУ, 1984.- 208с.
9. Казмиренко В. П. Социальная психология организаций.— К., 1993.
10. Коломинский Я. Л. Психология взаимоотношений в малых группах: Общение и возрастные особенности.— Минск: Изд-во БГУ, 1976.—350с.
11. Кон И. О. Социология личности.— М.: Политиздат, 1967.— 383с.
12. Корнев М. Н., Коваленко А. Б. Соціальна психологія. Підручник.- К., 1995.- 304 с.
13. Косолапов Н. А. Социальная психология и международные отношения,— М., 1983.
14. Левикин И. Т. Теоретические и методологические проблемы социальной психологии. – М.: Мысль, 1975.-256с.
15. Максименко С. Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури.—К., 1998.

- 16.Методология и методы социальной психологии / Под ред. Шороховой Е. В. М.: Наука, 1977.-247с.
- 17.Методы социальной психологии / Под ред. Кузьмина Е. С., Семенова В. Е.— Я. Изд-во ЛГУ, 1977,- 175с.
- 18.Парыгин Б. Д. Социальная психология как наука.—Л., 1967.— 263с.
- 19.Практикум із соціальної психології. Навч. метод. посібник // Долинська Л. (ред. Абрамян Н., Артемчук О. та ін.) — К., 2001.— 155с.
- 20.Соціальна психологія / За ред. Орбан Л. С.— Івано-Франківськ, 1994.
- 21.Теоретическая и прикладная социальная психология.— М., 1988.

Модуль 5. Психодіагностика

Тема 1. Предмет психодіагностики

Психодіагностика як наука і практична діяльність. Історія розвитку психодіагностики, характерні риси сучасної психодіагностики. Історія розвитку вітчизняної психодіагностики, сучасний стан української психодіагностики. Психодіагностика та суміжні напрями досліджень.

Тема 2. Методи психодіагностики

Поняття психодіагностичного методу, його особливості у порівнянні з традиційними дослідницькими методами. Конкретизація психодіагностичного методу в основних діагностичних підходах: об'єктивному, суб'єктивному, проєктивному.

Класифікація методів психодіагностики за різними основами. Поняття тесту. Види тестів. Стандартизація тесту. Тестові задачі, їх типи.

Тема 3. Основні психометричні характеристики психодіагностичної методики

Поняття диференційної психометрики. Надійність тесту. Валідність методики. Основні види валідності та методи їх визначення. Проблема забезпечення достовірності даних процедур стандартизованого самозвіту. Репрезентативність тестових норм.

Тема 4. Конструювання психодіагностичних методик

Раціональна і емпірична стратегії конструювання психодіагностичної методики; основні етапи конструювання. Конструювання тестів здібностей і досягнень. Зміст завдань, основні типи завдань за формою. Конструювання особистісних опитувальників. Формулювання пунктів опитувальника, запобігання впливу установок на відповідь, зміст завдань.

Тема 5. Проведення психодіагностичного обстеження особистості

Науково-дослідницька та науково-практична діагностична діяльність, їх основні завдання. Розрізнення діагностичного обстеження та діагностичного дослідження. Основні етапи психодіагностичного обстеження. Індивідуальне та групове психодіагностичне обстеження, скринінг.

Установлення контакту як особлива комунікативна діяльність психодіагноста. Отримання психодіагностичної інформації у роботі психодіагноста.

Тема 6. Психологічний діагноз

Аналіз отриманих результатів психодіагностичного обстеження: констатація наявності (відсутності) певної ознаки чи рівня її розвитку. Типи діагностичних норм для оцінки результатів тестування. Характеристика етапу інтерпретації отриманих результатів. Комплексний та системний характер психологічного діагнозу. Змістові елементи діагнозу. Прогноз як компонент діагнозу. Модератори.

Тема 7. Комп'ютерна психодіагностика

Організація комп'ютерного психодіагностичного обстеження; “якісні” та “кількісні” складові ефекту від застосування комп'ютера. Загальні принципи побудови комп'ютерних психодіагностичних систем. Основні напрямки розвитку комп'ютерної психодіагностики.

Тема 8. Етичні норми психодіагностики

Поняття етичних норм як комплексу норм і принципів щодо захисту інтересів обстежуваних осіб. Основні професійно-етичні принципи в психодіагностиці. Регламентація етичними принципами, нормами відносин між Психодіагностом, Замовником, Обстежуваним.

Тема 9. Діагностика загальних інтелектуальних здібностей

Поняття інтелекту як об'єкту психодіагностики. Підходи до визначення структури інтелекту: монофакторні теорії (Ч. Спірмен), мультифакторні теорії (Л. Терстоун, Д. Гілфорд), ієрархічні теорії (П. Вернон, Д. Векслер, Р. Кеттелл), модель структури інтелекту Г. Айзенка.

Загальна характеристика тестів інтелекту.

Конкретні методики діагностики інтелекту: тест структури інтелекту Р. Амтхауера, шкали дослідження інтелекту Д. Векслера, прогресивні матриці Дж. Равена, шкільний тест розумового розвитку, тест інтелектуального потенціалу, методика Ф. Гудінаф “Намалюй людину” тощо.

Тема 10. Діагностика креативності

Проблема визначення творчих здібностей особистості, підходи до її розв'язання (концепція редукції творчих здібностей до інтелекту, концепція креативності як універсальної творчої здібності, підхід до творчих здібностей як прояву творчої особистості). Основні напрями дослідження й виміру креативності: особистісний та пізнавальний. Взаємозв'язок креативності та інтелекту. Методики діагностики креативності: тести Дж. Гілфорда; Е. Торранса; методики діагностики креативності дітей.

Тема 11. Проективний підхід до дослідження особистості

Історія розвитку проективного методу. Теоретичне обґрунтування проективного підходу до діагностики особистості. Характерні ознаки проективних методик. Класифікація проективних методик. Характеристика

проективних методик: ТАТ, САТ, тест малюнкової фрустрації С. Розенцвейга, експресивні методики (малюнок людини, “Будинок-Дерево-Людина” та ін.); проективне використання кольору (тест М. Люшера та ін.); тест “Незавершені речення” тощо.

Тема 12. Дослідження властивостей особистості

Номотетична та ідіографічна психодіагностика. Поняття психічної риси, основні класи рис. Діагностика конституційних рис. Діагностика характерологічних рис, опитувальники (багатомірні та одномірні). Діагностика ситуаційно-рефлексивних рис особистості. 16-PF Р. Кеттелла як приклад багатомірної методики діагностики рис особистості.

Поняття типу особистості, характеристика типологічних систем. Реалізація типологічного підходу до дослідження особистості в особистісних опитувальниках Г. Айзенка; в методиці ММРІ; в методиках діагностики акцентуації особистості (К. Леонгард – Г. Шмішек) та характеру (А. Лічко – С. Подмазін).

Тема 13. Діагностика психічних станів

Специфіка дослідження проявів психіки як психічних станів, процесів та властивостей. Психічний стан як об’єкт психодіагностики. Основні методи дослідження психічних станів, їх характеристика. Опитувальники станів (САН, НПН, ШАС, самооцінки емоційного стану, Ч. Спілберга та ін.).

Тема 14. Психодіагностика міжособистісних відносин

Систематизація методик діагностики міжособистісних відносин за різними критеріями: об’єкт і предмет дослідження, задачі дослідження, структурні особливості методик, вихідна точка відліку діагностики відносин. Характеристика методик діагностики міжособистісних відносин на основі надання суб’єктивної переваги.

Рекомендована література

1. Анастаси А. Психологическое тестирование. – М., 1982
2. Бурларчук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психологической диагностике. - Киев, 1989.
3. Бурлачук Л.Ф. Психодиагностика. - СПб: ПИТЕР, 2002
4. Гайда В.К., Захаров В.П. Психологическое тестирование. – Л., 1982
5. Галян, І. М. Психодіагностика : навч. посібник / І. М. Галян. – К. : Академвидав, 2009. – 464 с.
6. Горбатов Д.С. Практикум по психологическому исследованию. – М.: "БАХРАХ-М", 2003.
7. Корольчук М.С., Осьодло В.І. Психодіагностика: Навч.посібник для студентів ВНЗ / за ред.. М.С.Корольчука. – К.: Ельга, Ніка-центр, 2010. – 400 с.

8. Луценко О.Л. Практичні роботи з психодіагностики. – Х.: ХНУ ім. Каразіна, 2009.
9. Лучшие психологические тесты для профотбора и профориентации. – "Петроком", 1992
10. Общая психодиагностика. Под редакцией А.А.Бодалева, В.В.Столина. - МГУ, 1987
11. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии (под ред. А.А. Крылова и С.А. Маничева). – СПб: ПИТЕР, 2000
12. Романова Е.С., Потемкина О.Ф. Графические методы в психодиагностике. М.:Дидакт, 1991
13. Сидоренко Е. Методы математической обработки в психологии. – СПб:Речь, 2004

Модуль 6. Психологічне консультування

Тема 1. Мета, предмет та завдання психоконсультування

Місце психоконсультування у практичній діяльності психолога. Галузі застосування психологічного консультування.

Тема 2. Медична та немедична модель психоконсультування

Роль психологічного (немедичного) підходу до роботи і суб'єкта психологічного консультування. Роль принципів поваги, прийняття та можливості діалогу з суб'єктом психоконсультування. Взаємозв'язок психотерапії і консультування: об'єкт, суб'єкт, засоби та завдання роботи та особливості процесу.

Тема 3. Психічне здоров'я: критерії та ознаки

Визначення психічного здоров'я (за матеріалами) ВОЗ. Психічні стани і їх вплив на розвиток і поведінку людини. Критерії психічного здоров'я. Ознаки психічного здоров'я (за матеріалами) ВОЗ.

Тема 4. Принципи психологічного консультування

Принцип активності суб'єкта психологічного консультування. Принцип комплексного підходу до суб'єкта психологічного консультування. Принцип добровільної участі у психоконсультуванні. Принцип індивідуального підходу. Принцип конфіденційної консультативної інформації. Принцип персональної відповідальності.

Тема 5. Права та обов'язки практичного психолога-консультанта

Професійно-етичний кодекс психолога-консультанта (Україна, Росія, Німеччина тощо). Обов'язки психолога-консультанта (основні та допоміжні). Обов'язки та напрямки роботи практичного психолога. Основні права психолога-консультанта.

Тема 6. Вимоги до психолога-консультанта: професійні вміння та навички

Особистісні вимоги до психолога–консультанта. Вміння активно слухати. Вміння бачити клієнта. Вимоги до освіти, загальної і спеціальної підготовки консультанта. Когнітивні та рефлексивні вимоги до консультанта. емпатія, прийняття людини та їх роль у роботі психолога–консультанта.

Тема 7. Етичні та психологічні проблеми психоконсультування

Роль загальної, культурної та юридичної підготовки у прогнозуванні і вирішенні етичних проблем психологом-консультантом. Виконання та дотримання домовленості у роботі консультанта. Етичні проблеми приватності та конфіденціальності. Правдивість та її роль у роботі практичного психолога. Відсутність подвійного ставлення. Закон для консультанта та джерело етичних проблем. Етична проблема безпеки клієнта і консультанта у психологічному консультуванні.

Тема 8. Особливості міжособистісного спілкування «клієнт - консультант»

Емпатія та її роль у професійному спілкуванні «клієнт - консультант». Діалогічна інтенція та установка на діалог у процесі психоконсультування. Вміння слухати у роботі консультанта. Фактори, що впливають на ефективність психологічного консультування. Рекомендації щодо ефективності міжособистісного спілкування «клієнт - консультант».

Тема 9. Схема та фази процесу психоконсультування

Схема процесу консультування. Створення клімату, що забезпечує успіх психоконсультування. Особливості фази катарсису та підготовки до неї. Фаза «зняття напруги» та «полегшення». Фаза діагнозу та формування попиту клієнта. Фаза пізнання. Фаза закріплення мотивації на роботу.

Тема 10. Бесіда як основний метод психоконсультування: стадії та прийоми

Бесіда як основний метод отримання психологічної інформації та здійснення психологічного впливу. Невербальна та вербальна психодіагностика під час бесіди «клієнт - консультант». Стадії бесіди. Умови проведення бесіди. Прийоми та методи психологічного впливу під час бесіди.

Тема 11. Види психологічного консультування

Види та особливості психоконсультування за засобами, що використовуються. Види психоконсультування за часом роботи та особливостями поглибленості роботи з клієнтом. Види психоконсультування за змістом психологічної роботи (основна і допоміжна). Види психоконсультування за кількістю клієнтів. Види психоконсультування за напрямками роботи (професійне, вікове, сімейне тощо).

Тема 12. Самосвідомість людини як об'єкт психологічного впливу

Конфліктний, особистісний смисл як одиниця самосвідомості особистості. Вчинок у структурі життєдіяльності індивіда. Особистісні конфлікти та їх

природа. Види осмислення свого «Я» як наслідок здійснення вчинку. Стани самосвідомості. Види психологічного захисту особистості.

Рекомендована література

1. Абрамова Г.С. Введение в практическую психологию. – 2-е изд., - М.: Академия, 1996. – 224 с.
2. Алешина Ю.Е. - Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. - Изд. 2-е. - М., 1999. - 208 с.
3. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. Л., ЛГУ, 1968. – 339 с.
4. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь: теория и практика. - М: Изд-во «Института психотерапии», 2000. - 368 с.
5. Бурменская Г.В., Карабанова О.А., Лидерс А.Г. Возрастно-психологическое консультирование. Проблемы психического развития детей. - М.: Изд-во МГУ, 1990. - 136с.
6. Бьюдженталь Дж. Искусство психотерапевта. – СПб.: Питер, 2001. – 294 с.
7. Бэндлер Р., Гриндер Дж., Сатир В. Семейная терапия. - М.: Институт Общегуманитарных Исследований, 1999. - 160 с.
8. Василюк Ф.Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций). - М.:Изд-во МГУ, 1984. – 200 с.
9. Васьковская С.В., Горностай П.П. Психологическое консультирование: Ситуационные задачи. — К: Вища школа, 1996. -192 с.
10. Васьківська С.В. Основи психологічного консьлтування. Навчальний посібник. – К.: Четверта хвиля, 2004. – 256 с.
11. Венгер А. Л. Психологическое консультирование и диагностика. Практическое руководство. Часть 1. — М.: Генезис, 2001. — 160 с.
12. Венгер А. Л. Психологическое консультирование и диагностика. Практическое руководство. Часть 2. — М.: Генезис, 2001. — 128 с.
13. Глэддинг С. Психологическое консультирование.4-е изд. – СПб.: Питер, 2002. – 736с.
14. Горностай П.П., Васьковская С.В. Теория и практика психологического консультирования. Проблемный подход. - Киев: Наукова думка, 1995. - 128с.
15. Кочюнас Р. Психологическое консультирование. Групповая психотерапия. - М.: Академический Проект: ОППЛ, 2002.-464 с
16. Митник О.Я., Томаржевська І.В. Психологічне консьлтування: навчально-методичний посібник. – К.: Вд «Слово», 2016. – 128 с..
17. Мэй Р. Искусство психологического консультирования. — М.: Класс, 1994. — 133 с.
18. Меновщиков В. Ю. Психологическое консультирование: работа с кризисными и проблемными ситуациями. — 2-е изд., стер. — М.: Смысл, 2005. - 182 с.
19. Основы возрастно-психологического консультирования // Учеб.-метод, пособие для студентов фак.психол. гос.ун-тов/ Г.В.Бурменская, О.А.Карабанова. А.Г.Лидерс, М.:Изд-во Моск. ун-та, 1991, - 134 с.
20. Петрушин С.В. Мастерская психологического консультирования. -М, 2003.Семья в психологической консультации: Опыт и проблемы психологического консультирования. —М.: Педагогика, 1989. – 144 с.

21. Практическая психология образования; Учебное пособие 4-е изд. / Под редакцией И. В. Дубровиной — СПб.: Питер, 2004. — 592 с.
22. Психологические основы профилактики наркомании в семье Под ред. С.В. Березина, К.С. Лисецкого --<http://books4study.org.ua/kniga6064.html>
23. Психология семейных отношений с основами семейного консультирования. Под ред. Силяевой Е.Г. 3-е изд., стереотип. - М.: Академия, 2005 - 192 с.

Модуль 7. Основи психокорекції

Тема 1. Психокорекційна практика як основна форма діяльності практичного психолога.

Визначення основних понять психокорекції. Мета, завдання та принципи психокорекційної практики. Види психокорекції. Основні елементи психокорекційної ситуації. Структура психокорекційної роботи: стадії (етапи) психокорекції та їх основна мета та методи, що використовуються. Специфіка поєднаності етапів психокорекції із засобами, що використовуються, з принципами психокорекційної роботи.

Тема 2. Особливості організації та проведення психологічної корекції.

Форми корекційного впливу. Врахування характеру психологічних проблем, віку та особистісних якостей при виборі форми психокорекційного впливу. Основні етапи психокорекції. Особливості проведення психологічного обстеження з метою планування та визначення завдань корекції. Методи отримання психологічної інформації. Принципи побудови спілкування психолога з клієнтом. Роль невербальних засобів спілкування в одержанні інформації, встановленні контакту та здійсненні впливу. Психологічний простір. Робота з просторовим та фізичним контекстом.

Тема 3. Теоретичні передумови психокорекційної практики.

Поняття про особистісні деструкції. Особистісна проблема у спілкуванні як об'єкт психологічної корекції. Поняття про психологічні захисти. Логіка дії несвідомого. Проблеми феноменологічного підходу у психокорекційній практиці. Особливості процесуальної діагностики у ході психокорекції.

Тема 4. Особливості підготовчої, настановної та психокорекційної стадії та структура психокорекційної програми.

Специфіка та важливість підготовчої стадії психокорекційної роботи. Особливості настановної стадії психокорекційної роботи: цілі, методи, особливості. Особливості та засоби власне психокорекційної стадії психокорекційної роботи. Особливості та структура психокорекційної програми як базового і технологічно необхідного засобу психокорекційної роботи. Особливості типових і індивідуальних програм психокорекційної роботи.

Тема 5. Основні напрямки психокорекції у глибинній психології, трансактному аналізі, КПТ тощо.

Класичний психоаналітичний підхід З. Фрейда до проблем психокорекції. Індивідуальний підхід до психокорекції А. Адлера. Аналітичний підхід до психокорекції К.Г. Юнга. Особливості психокорекції в рамках транзактного аналізу та когнітивно-поведінкової терапії.

Тема 6. Теоретико-методологічні засади групової психокорекції.

Особливості процесуальної діагностики в груповій психокорекції. Поняття про групову динаміку як фактор психокорекції. Результативність групового психокорекційного процесу. Характерні особливості психокорекційного процесу в групах різної теоретичної інтерпретації. Проведення групової роботи з дітьми різних вікових груп та дорослими. Основні психологічні механізми корекційного впливу гри.

Тема 7. Психотехнічні засоби психокорекційної роботи за напрямом розвивальної пізнавальної психокорекції.

Психотехнічні засоби та їх специфіка. Психотехнічні засоби психокорекції поведінки. Психотехнічні засоби психокорекції спілкування. Психотехнічні засоби психокорекції конфліктності та інших негативних стереотипів поведінки. Психотехнічні засоби психокорекції психічного розвитку дитини. Психотехнічні засоби самокорекції.

Тема 8. Методи, психотехніки, технології психокорекції.

Ігрова психокорекція, її види та особливості у різних вікових групах. Засоби та прийоми ігрової психотерапії. Ефекти ігрової психотерапії у контексті психічного розвитку дитини. Особливості ігрових прийомів у роботі з дорослими клієнтами. Особливості арт-терапії як напряму й комплексу психотерапії та психокорекції. Малюнкова психотерапія як арт-терапевтичний напрям психокорекції. Специфіка врахування та аналізу результатів психокорекційних ефектів у використанні засобів арт-терапії та корекції. Психодрама в корекційній роботі.

Рекомендована література

1. Бондаренко О.Ф. Психологічна допомога особистості: учб. Посібник. – Харків: Фоліо, 1996.
2. Бремс К. Полное руководство по детской психотерапии / Пер. с англ. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2002.
3. Буянов М.И. Основы психотерапии детей и подростков. – К. – 1992.
4. Васильковская С.В., Горностаев П.П. Психологическое консультирование: Ситуационные задачи. – К.: Вища школа, 1996.
5. Захаров А.И. Как помочь нашим детям избавиться от страха. – СПб: Гиппократ. – 1994.
6. Кузікова С.Б. Теорія і практика вікової психокорекції: Навч. посібник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006.
7. Кэррел С. Групповая психотерапия подростков. – СПб.: Питер, 2002.

8. Осипова А. А. Общая психокоррекция: Учебное пособие для студентов вузов. – М.: ТЦ Сфера, 2005.
9. Основы психотерапии: Учебн. пособие для студентов вузов, которые обучаются по спец. «Психология», «Социальная педагогика» / Л.Ф. Бурлачук, И.А. Грабская, А.С. Кочарян. – К.: Ника-Центр, 2001.
10. Психотерапия: Учебник для вузов / Л. Бурлачук, А. Кочарян, М. Жидко. – СПб.: Питер, 2003.
11. Практикум по арт-терапии / Под ред. А.И. Копытина. – СПб.: Питер, 2000.
12. Спиваковская А.С. Профилактика детских неврозов. Комплексная психологическая коррекция. – М. – 1988.
13. Фопель К. Психологические группы: Рабочие материалы для ведущего: Практическое пособие. – М.: Генезис, 2000.
14. Чистякова М.И. Психогимнастика. Комплексная коррекция психики детей дошкольного и младшего школьного возраста. – Под ред. М.И. Буянова. – 1990.
15. Яценко Т.С. Психологічні основи групової психокорекції: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1996. – С. 61-106.
16. Яценко Т.С. Теорія і практика групової психокорекції: Активне соціально-психологічне навчання: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2004.
17. Экслайн В. Игровая терапия. – М.: Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000.

Модулі за вибіркоким блоком «Психологічне консультування»

Модуль. Психологія сім'ї

Тема 1. Сімейна система: визначення, структура, функції, динаміка.

Форми організації шлюбу та сім'ї.

Сім'я як найдавніший інститут суспільства. Предмет і завдання дисципліни. Визначення сім'ї. Основні аспекти сімейного функціонування: специфічні та неспецифічні функції сім'ї. Структура сім'ї: склад сім'ї; системи різних рівней, підсистеми; основні параметри сім'ї; характер структурних проблем.

Джерела та тенденції розвитку сім'ї в сучасному світі. Поняття «сім'я» та «шлюб» в психології та суміжних науках. Нормативні та квазісімейні моделі сім'ї та шлюбу. Еволюційна роль сім'ї (М. Боуен).

Тема 2. Готовність до шлюбу і сімейного життя.

Рівні готовності до шлюбу. Статеве виховання в сім'ї. Умови готовності майбутнього подружжя до шлюбу. Умови створення психологічно здорової сім'ї. Формування подружньої пари. Теорії вибору шлюбного партнера. Періоди формування подружньої пари. Адаптація й сумісність подружжя у сім'ї. Сумісність партнерів

Тема 3. Емоційний компонент взаємодії подружжя.

Етапи розвитку емоційних відносин. Феномен кохання та його прояви. Співвіднесення понять „кохання” і „закоханість”. Теорії кохання: оптимістичні (А.Маслоу, «трьохкомпонентна» теорія кохання Р.Стернберга. Пастки кохання (пастка неповноцінності, пастка жалості, сексуальний комфорт, спільність інтересів). Умови збереження емоційних відносин.

Тема 4. Функціонально-рольова структура сімейних стосунків.

Життєвий цикл сім'ї.

Гендерні стереотипи як основа функціонально-рольової структури сім'ї. Кластери компетентності (чоловічий полюс) і теплоти-експресивності (жіночий полюс). Поняття «дисфункціональна сім'я». Типи дисфункціональних сімейних структур. Сімейні стабілізатори. Генограма як метод вивчення структури сім'ї. Динаміка і періодизація сімейного життя. Поняття «життєвий цикл сім'ї». Різні теоретичні підходи В. Сатир, С. Кротохвіл, Є. Васильєва. Поняття «сімейна криза» (С. Кротохвіл). Основні етапи розвитку сім'ї. Формування шлюбної пари. Внутрішні критерії вибору партнера та мотиви вступу у шлюб. Молода сім'я, її завдання та особливості. Людина похилого віку та сім'я. Сімейне горе: втрата близької людини.

Тема 5. Профілі шлюбу, типи подружніх стосунків та їх детермінанти.

Профілі шлюбу та їх зміст. Класифікація моделей поведінки у шлюбі: симетричний, комплементарний, метакомплементарний. Аналіз комунікативних моделей спілкування між членами подружжя (В. Сатир). Аутентичність почуттів як характеристика «врівноваженого» або «гнучкого» типу реагування (В. Сатир). Вектор атракції: від симпатії до любові. Прийоми та стратегії взаєморозуміння (А. Кроник). Проблеми стосунків зі «значущим іншим»: статусно-рольові відмінності, психологічна дистанція, валентність відносин, вільній чи примусовий спосіб укладання шлюбу або створення сімейної пари.

Тема 6. Психологія сімейної кризи.

Вивчення феномену кризи у психологічній літературі. Теорії криз у працях Е.Ліндерманна, Дж.Каплана, Дж.Якобсона. Діагностичні ознаки кризи. Поняття сімейної кризи. Теоретичні підходи до опису сімейних криз. Кризи розглядаються як перехідні моменти між стадіями життєвого циклу (Е.Ейдемиллер, В.Юстіцкіс, В.Сатір Дж. Хейлі). Кризи сім'ї як стерсові події, що впливають на стабільність сімейної системи (Р.Хілл). Характеристики сімейної кризи. Прояви сімейної кризи на індивідуальному рівні, у нуклеарній сім'ї, у розширеній сім'ї, у стосунках сім'ї і соціуму. Симптоматична поведінка як результат сімейних криз. Характеристики симптоматичної поведінки (О.Борисов, Е.Ейдемиллер, В.Юстіцкіс, І.Добряков, І.Нікольская). Ставлення до сімейної кризи (Т.Титаренко). Переживання сімейної кризи (Ф.Василюк).

Тема 7. Психологія подружніх конфліктів.

Позитивні та негативні аспекти спілкування у сім'ї. Сімейний конфлікт, його стадії (виникнення об'єктивної конфліктної ситуації; усвідомлення об'єктивної конфліктної ситуації; перехід до конфліктної поведінки; вирішення конфлікту) та особливості. Причини сімейних конфліктів. Класифікація конфліктів на ґрунті незадоволених потреб подружжя (за В.А.Сисенко), за ступенем небезпеки для сімейної цілісності. Моделі поведінки подружжя у конфліктних ситуаціях (В. Кан-Калик). Профілактика подружніх конфліктів.

Тема 8. Гендерні аспекти сім'ї. Роль сексуальних стосунків у подружньому житті.

Поняття «стать», «гендер», «статева роль» і «статева соціалізація». Система стереотипів маскулінності та фемінності. Феномен «статевої ідентичності» в різних теоретичних підходах (З.Фройд, Е. Еріксон, М. Кан, К. Хорні). Поняття «сексуальний сценарій». Класифікація сексуальних сценаріїв (Е. Берн). Характер і причини сексуальних розладів у шлюбі.

Тема 9. Фази дестабілізації подружніх стосунків. Психологічна допомога в процесі розлучення сімейної пари.

Фази руйнування емоційних зв'язків (С. Даку). Аналіз стратегій поведінки у ситуації перед розірванням шлюбних стосунків. Основні причини розлучень. Фактори збільшення вірогідності розпаду шлюбно-сімейних стосунків. Основні стратегії психологічної допомоги в період перед розірванням шлюбних стосунків та після розлучення. Методи дослідження особливостей спілкування та взаємодії між подружжям. Циркулярне інтерв'ю. Створення психологічного портрету сім'ї.

Тема 10. Сім'я і її вплив на формування особистості дитини

Роль сім'ї в соціалізації дитини. Особливості соціалізації дитини в сім'ї. Психологічні механізми соціалізації, за допомогою яких батьки впливають на дітей. Особливості стилів сімейного виховання. Взаємозв'язок стилів сімейного виховання і особливостей становлення особистості дитини. Вплив неадекватного батьківського ставлення до дитини на відхилення в її психічному й особистісному розвитку. Причини неадекватного батьківського ставлення до дитини.

Тема 11. «Сімейний фактор» у формуванні «проблемних дітей».

Визначення факторів впливу на формування особистості дитини. Аналіз причин проблемної сім'ї. Класифікація проблемних сімей (В. Ценга, Дж. Мак. Дермот). Поняття «діти групи ризику». Стратегії психокорекційної роботи з підлітками: навички саморегуляції та структурування часу, рефлексія особливих станів психіки, зниження деструктивної конфліктності. Підлітковий вік і сімейна криза. Методика міжособистісних стосунків у системі батькі-діти (PARI). Вивчення тесту-опитувальнику «Батьківські стосунки» (А.Я. Варга, В.В. Столін.)

Тема 12. Реакції дитини на розлучення. Особливості психологічного консультування.

Аналіз дитячих травматичних реакцій: страх, провина, агресія. Поняття «конфлікт лояльності» та підсвідомі реакції батьків. Рефлексія розбіжності між поняттями «подружня пара» (чоловік та дружина) і «батьківська пара» (мати і батько). Особливості психологічного консультування: організація захищеного простору (сейф плейс), стабільність, сетінг. Методика проєктивний малюнок сім'ї (Рене Жіля).

Рекомендована література

1. Алешина Ю. А. Семейное и индивидуальное психологическое консультирование. – М.: Консорциум «Социал. здоровье России», 1993. – 173с.
2. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї. – Київ, 2001.
3. Браун Дж. Кристенсен Д. Теория и практика семейной психотерапии. – СПб.: Питер, 2001. - 352 с.

4. Витакер К. Полночные размышления семейного терапевта. М.: «Класс», 1998.
5. Витакер К., Бамберри В. Танцы с семьей: Семейная терапия: символический подход, основанный на личностном опыте. М.: «Класс», 1997. – 172 с.
6. Дружинин В.Н. Психология семьи. Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 208 с.
7. Затворнюк О.М. Психологія сім'ї. – К.: Слово, 2018.- 182 с.
8. Кочарян Г.С., Кочарян А.С. Психотерапия сексуальных расстройств и супружеских конфликтов. – М.: Медицина, 1994. – 224 с.
9. Кратохвіл С. Психотерапія сімейно-сексуальних дисгармоній. – М., Медицина, 1991. – 335 с.
10. Малкина-Пых И. Г. Семейная терапия. – М.: Изд-во Эксмо, 2006.- 992 с.
11. Минухин С., Фишман Ч. Техники семейной терапии /Пер. с англ. – М.: «Класс», 1998. – 304 с.
12. Навайтис Г. Семья в психологической консультации. – М. 1999.
13. Психология семейных отношений / Шнейдер Л.Б. Курс лекций . – М.: Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 512 с.
14. Психологічна допомога сім'ї: Посібник /За ред. З.Г. Кісарчук. – К.: ОП «Житомирська облдрукарня», 1988. – 182 с.
15. Ридчарсон Р. Сила семейных уз. Руководство по психотерапии в помощь семье. – СПб., 1994.
16. Саймон Р. Один к одному. Беседы с создателями семейной терапии. – М., 1996.
17. Сатир В. Как строить себя и свою семью/Пер. с англ. – М.: Педагогика-Пресс, 1992. – 192 с.
18. Семья в психологической консультации: Опыт и проблемы психологического консультирования /Под ред. А.А. Бодалева, В.В. Столина. – М.: Педагогика, 1989. – 208 с.
19. Черников А. Системная семейная психотерапия. - Санкт-Петербург, 2001.
20. Шерман Р., Фредман Н. Структурированные техники семейной и супружеской терапии: Руководство. – М.: Класс, 1997. – 336 с.
21. Шнейдер Л.Б. Семейная психология: Учебное пособие для вузов. 2-е изд. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2006. – 768 с.
22. Эйдемиллер Э. Методы семейной диагностики и психотерапии: Методическое пособие. – М.: ФОЛИУМ, 1996. – 63 с.
23. Эйдемиллер Э.Г. Методы семейной диагностики и психотерапии: Метод. пособие. – М.: Фолиум, 1996.
24. Эйдемиллер Э.Г., Юстицкий В.В. Семейная психотерапия. – Л.: Медицина, 1989. – 192с.

Модулі за вибіркоким блоком «Організаційна психологія»

Модуль. Психологія праці

Тема 1. Психологія праці як галузь науки і практики

Поняття психології праці. Основні цілі психології праці. Предмет, об'єкт і суб'єкт психології праці. Основні завдання психології праці. Взаємозв'язок психології праці з іншими науками, галузями психології. Проблеми, які вивчає психологія праці на сучасному етапі. Методи психології праці.

Місце психології праці в діяльності практичного психолога. Практичне застосування психології праці. Посада психолога в організації. Посадові обов'язки організаційного психолога. Основний зміст функціональних обов'язків менеджера з персоналу. Характеристика процесу праці менеджера з персоналу.

Тема 2. Технології професійного відбору персоналу та прийняття його на роботу

Принципи відбору персоналу. Поняття професійного відбору. Правила поведінки при прийомі на роботу. Схема наймання персоналу. Склад і зміст видів забезпечення процесу наймання персоналу на роботу у підприємство. Процес залучення персоналу у підприємство. Поняття професіограми. Джерела набору персоналу. Переваги і недоліки внутрішніх і зовнішніх джерел набору персоналу. Процедура відбору персоналу. Методи відбору персоналу.

Тема 3. Психологічні питання трудової адаптації і стабілізації робочих кадрів

Професійна адаптація працівника в організації. Поняття професійної адаптації. Поняття ресоціалізації. Управління трудовою адаптацією. Цілі трудової адаптації. Два напрямки адаптації. Програма трудової адаптації працівників. Критерії та методи оцінювання адаптації робочих кадрів.

Тема 4. Мотивація персоналу

Поняття мотивації. Мотиви праці і їх види. Поняття задоволеності роботою. Особистісні якості, що впливають на задоволеність роботою. Критерії задоволеності роботою. Мотивація, задоволеність працею і заробітна плата. Фактори залучення до трудового процесу. Методи дослідження мотивації персоналу.

Тема 5. Професійне навчання, атестація і звільнення персоналу.

Професійне навчання персоналу. Традиційне та інтегроване навчання персоналу підприємства. Модель організації процесу навчання у підприємстві. Методи професійного навчання персоналу підприємства. Атестація трудових постів (посад) в організації на основі методів професіографії. Програми розставляння і переміщення кадрів в організації. Атестація працюючого

персоналу. Висунення кадрового резерву. Способи вивільнення персоналу. Організація процесу звільнення.

Рекомендована література

1. Баклицький І. О. Психологія праці. Посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. – 512 с.;
2. Баклицький І.О. Психологія праці. Підручник. 2-ге вид., перероб., доповн. – К.: Знання, 2008 – 655с.
3. Бодров В. А. Психология профессиональной пригодности: Учеб. пособие. — М.: ПЕР СЭ, 2001.
4. Вилюнас В. К. Психологические механизмы мотивации человека. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1990.
5. Зеер Э.Ф. Психология профессий. – М.: Академический проект, 2003.
6. Иванова Е.М. Психотехнология изучения человека в трудовой деятельности. — М., 1992.
7. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. — СПб.: Питер, 2002.
8. Исмагилова Ф. С. Профессиональный специалист в организации и на рынке труда. — Екатеринбург, 1999.
9. Квин В. Прикладная психология. СПб.: Питер, 2000.
10. Климов Е. А. Как выбрать профессию. — 2-е изд. - М.: Просвещение, 1990.
11. Климов Е. А. Психолого-педагогические проблемы профессиональной консультации. М.: Знание, 1993.
12. Климов Е.А. Введение в психологию труда: Учебник. – М.: Юнити, 1998.
13. Климов Е.А. Образ мира в разнотипных профессиях. – М.: МГУ, 1995.
14. Климов Е.А. Пути в профессионализм (Психологический взгляд): Уч. пособие. — М., 2003.
15. Кулагин Б. В. Основы профессиональной психодиагностики. — М., 1984.
16. Крушельницька Я. В. Фізіологія і психологія праці: Підручник. — К.: КНЕУ, 2003. — 367 с.
17. Леонова А. Б., Чернышева О. Н. Психология труда и организационная психология: современное состояние и перспективы развития. — М.: Радикс, 1995.
18. Лукашевич Н. П., Сингаевская И. В., Бондарчук Е. И. Психология труда: Учеб.-метод. пособие / Под ред. Н. П. Лукашевича. — К.: МАУП, 1997.
19. Малхазов О. Р. Психологія праці. Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2010.- 208 с.
20. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.,1996.
21. Носкова О.Г. Психология труда: Учебное пособие. – М.: Академия, 2004.
22. Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности / Под ред. Г.С. Никифорова, М.А. Дмитриевой, В.М. Снеткова. — СПб., 2001.
23. Пряжников Н.С., Пряжникова Е.Ю. Психология труда и человеческого достоинства. – М.: Академия, 2004
24. Психология труда: Учебник / Под ред. А.В. Карпова. — М., 2003.
25. Самолюк Н.М. Фізіологія і психологія праці: навчальний посібник. - Рівне: НУВГП, 2013.
26. Толочек В.А. Профессиональный отбор и психологические тесты. — М., 2001.

27. Толочек В.А. Современная психология труда: Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2005.
28. Толочек В.А. Стили профессиональной деятельности. — М.: Смысл, 2000.
29. Шаховой В.А. Мотивация трудовой деятельности: Учебное пособие. – М.: Вершина, 2003
30. Шульц Д., Шульц С. Психология и работа. — 8-е изд. — СПб.: Питер, 2003.

Організація екзамену

Екзамен проводиться в середовищі системи дистанційного навчання Moodle. Частина екзамену – у формі тестів. Пропонується 25 тестових завдань, максимальна оцінка за їх виконання 60 балів. Друга частина – одне завдання комбінованого характеру, для розв'язання якого необхідно використати знання курсів: «Вікова психологія», «Педагогічна психологія», «Соціальна психологія», «Психодіагностика», «Психологічне консультування», «Основи психокорекції» та дисциплін вибіркового блоку. Максимальна оцінка за його виконання 40 балів.

На виконання екзаменаційної роботи передбачено 1 год 30 хв: 45 хв – на виконання тестових завдань; 45 хв – на виконання завдання комбінованого характеру.

Наведемо приклади тестових завдань і комбінованого завдання.

Тестові завдання

1. Комплексний підхід у психодіагностиці – це:

- а) масове обстеження дітей;
- б) діагностико-корекційна робота;
- в) лонгітюдне дослідження;
- г) всебічне вивчення та оцінка особливостей.

2. Самосвідомість особистості це:

- а) здатність людини виділяти себе з оточуючого світу та розрізняти відчуття, які йдуть від власного тіла;
- б) усвідомлення людиною себе самої як особистості: стосунків з іншими людьми, власних рис характеру, дій, вчинків та їх мотивів, розумових, фізичних та моральних якостей;
- в) усвідомлення своїх моральних та фізичних якостей, свого ставлення до інших людей, явищ суспільного життя.

3. Психокорекція батьківсько-дитячих стосунків не може бути реалізована, якщо містить наступну категорію труднощів:

- а) психолог має суб'єктивні особистісні сумніви щодо спроможності у наданні психологічної допомоги;
- б) психолог вважає, що користується недостатнім авторитетом для здійснення допомоги, що сприятиме поліпшенню ситуації;
- в) психолог не має жодної можливості вступити в контакт з усіма членами сім'ї, що задіяні у проблемній ситуації.

Завдання комбінованого характеру

Проаналізуйте ситуацію та розв'яжіть завдання: 1. Визначте проблему дитини. Обґрунтуйте вашу думку із зазначенням симптомів, що її підтверджують. 2. Які рекомендації варто надати вчительці? 3. Якого психокорекційного втручання потребує дитина?

До шкільного психолога звернулася вчителька Дарини 9 років. Вчителька помітила, що Дарина останнім часом «дивно» поводить себе: на уроках не підіймає руку, очі тримає опущеними і зорового контакту з вчителькою уникає, якщо її викликають для відповіді – ніяковіє, починає «мимрити», говорить тихо, повільно, а біля дошки взагалі, здається, забуває все, що знала. На перервах вчителька помічає, що Дарина гризе нігті, а коли їй на це вказують – ховає руки за спиною. Дівчинка стала мовчазною та непримітною. Її рідко можна побачити у колі інших дітей, серед тих, хто грається у активні ігри.

КРИТЕРІЇ

оцінювання завдань в середовищі системи дистанційного навчання Moodle

Рівень	Кількісна характеристика рівня	Характеристика відповідей випускника	
		на тестові завдання	на завдання практичного змісту
Низький	0 - 34 бали	Безпомилково виконано 0 – 5 завдань	У випускника недостатньо розвинуті логічні та аналітичні уміння, уміння узагальнення.
Задовільний	35 - 59 балів	Безпомилково виконано 6 – 12 завдань	Випускник проаналізував причини виникнення ситуації, однак не зміг чітко сформулювати методи її вирішення.
Достатній	60 - 89 балів	Безпомилково виконано 13 – 20 завдань	Відповідь розгорнуто в цілому правильно, але наявні окремі неточності у визначенні методів розв'язання проблемної ситуації.
Високий	90 - 100	Безпомилково виконано 21 –	Завдання вирішено правильно,

	балів	25 завдань	відповідь розгорнута. Випускник показав розвинуті уміння аналізувати, обґрунтовувати, узагальнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки
--	-------	------------	---

Компетентності психолога-бакалавра

<p>Загальні компетентності (ЗК)</p>	<p>ЗК1.Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.</p> <p>ЗК2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.</p> <p>ЗК3.Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.</p> <p>ЗК4. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.</p> <p>ЗК5. Здатність бути критичним і самокритичним.</p> <p>ЗК6. Здатність приймати обґрунтовані рішення.</p> <p>ЗК7. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).</p> <p>ЗК8. Навички міжособистісної взаємодії.</p> <p>ЗК9. Здатність працювати в команді.</p> <p>ЗК10. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;</p> <p>ЗК11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.</p>
<p>Фахові компетентності спеціальності (ФК)</p>	<p>ФК1.Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології</p> <p>ФК2.Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ.</p> <p>ФК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.</p>

- ФК4.** Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел
- ФК5.** Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій
- ФК6.** Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження
- ФК7.** Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації
- ФК8.** Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову)
- ФК9.** Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну діяльність відповідно до запиту
- ФК11.** Здатність дотримуватися норм професійної етики
- ФК12.** Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку
- ФК13.** Здатність бачити та формулювати певні проблеми; ставити попередні діагнози, уточнювати їх. Здатність передбачати результат взаємодії з клієнтом та характер зворотної реакції на свої вимоги.
- ФК14.** Здатність розробляти тренінги, вести супервізії; створювати певні завдання розвивального характеру; психологічну експертизу.
- ФК15.** Здатність організовувати власну діяльність і конструктивну взаємодію між психологом та клієнтами та останніх між собою, управляти дискусією.
- ФК16.** Здатність презентувати себе як фахівця, який спроможний надати кваліфіковану допомогу; здатність викликати симпатію, довіру; зацікавлювати, вести за собою, заохочувати, підтримувати, заспокоювати, переконувати, вмотивовувати.